

ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО КОМУНІКАТИВНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ПЕДАГОГІВ У ЦИФРОВОМУ ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ

INNOVATIVE APPROACHES TO TEACHERS' COMMUNICATIVE INTERACTION IN THE DIGITAL EDUCATIONAL ENVIRONMENT

Статтю присвячено аналізу трансформації комунікативної взаємодії педагогів у цифровому освітньому середовищі як ключового чинника ефективного функціонування сучасних освітніх організацій. Обґрунтовано необхідність переосмислення традиційних моделей професійної комунікації між учасниками освітнього процесу в контексті цифровізації управлінських і педагогічних процесів. Зазначено, що цифрові зміни зумовлюють появу нових форматів взаємодії, які дедалі частіше реалізуються у віртуальному просторі, вимагаючи від педагогів сформованості цифрової культури, адаптивності, відкритості до інновацій.

Здійснено аналіз сучасних наукових підходів до розуміння суті здатності педагогів до комунікативної взаємодії в умовах цифрового середовища. У межах дослідження визначено та обґрунтовано її структурні компоненти: технологічний (уміння ефективно використовувати цифрові засоби для професійної взаємодії), мовленнєво-комунікативний (здатність до формулювання зрозумілих і коректних повідомлень із дотриманням норм цифрової етики), емоційно-психологічний (розвинені навички цифрового емоційного інтелекту), етико-ціннісний (усвідомлення значущості партнерської взаємодії в цифровому форматі, академічної доброчесності), організаційно-рефлексивний (здатність до саморегуляції в комунікації, планування, аналізу й корекції процесів професійної взаємодії у цифровому середовищі). Визначено зовнішні та внутрішні чинники, що впливають на розвиток у педагогів здатності до комунікативної взаємодії в умовах цифрового середовища. Серед зовнішніх чинників виокремлено стан цифрової інфраструктури, доступність інноваційних сервісів і платформ, організаційну, технічну підтримку. Внутрішні чинники охоплюють професійну мотивацію, готовність до постійного навчання, відкритість до інновацій, володіння цифровими інструментами, навички критичного мислення та саморефлексії.

Ключові слова: цифрова компетентність, здатність до комунікативної взаємодії, педа-

гоги, цифрове освітнє середовище, інноваційні підходи.

The article is devoted to the analysis of the transformation of teachers' communicative interaction in the digital educational environment as a key factor in the effective functioning of modern educational organizations. It substantiates the necessity of rethinking traditional models of professional communication among participants in the educational process in the context of the digitalization of managerial and pedagogical practices. It is noted that digital changes give rise to new formats of interaction, increasingly implemented in virtual spaces, which require teachers to develop digital culture, adaptability, and openness to innovation.

The study examines current scientific approaches to understanding the essence of teachers' ability for communicative interaction in digital environments. Within the research, the structural components of this ability are identified and substantiated: the technological component (the ability to effectively use digital tools for professional interaction), the verbal-communicative component (the ability to formulate clear and appropriate messages in accordance with digital ethics standards), the emotional-psychological component (well-developed skills of digital emotional intelligence), the ethical-value component (awareness of the importance of partnership-based digital interaction and academic integrity), and the organizational-reflexive component (the ability to self-regulate in communication, plan, analyze, and adjust the processes of professional interaction in digital environments). The article also identifies external and internal factors influencing the development of teachers' ability for communicative interaction in digital environments. External factors include the level of digital infrastructure development, availability of innovative services and platforms, and organizational and technical support. Internal factors encompass professional motivation, readiness for continuous learning, openness to innovation, proficiency in digital communication tools, as well as critical thinking and self-reflection skills.

Key words: digital competence, communicative interaction, teachers, digital educational environment, innovative approaches.

УДК 37.013.73

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2025/83.1.33>

Ковальська В.С.,

канд. пед. наук, доцент,
доцент кафедри педагогіки, методики
та менеджменту освіти
Харківського національного університету
імені В.Н. Каразіна

Старков К.І.,

аспірант кафедри педагогіки, методики
та менеджменту освіти
Харківського національного університету
імені В.Н. Каразіна

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Розвиток системи освіти в умовах цифровізації потребує кардинального переосмислення як змістових, так і процесуальних засад комунікативної взаємодії педагогів, що, у свою чергу, зумовлює необхідність інноваційної трансформації педагогічної комунікації відповідно до викликів інформаційного суспільства. Цифрове освітнє середовище, яке формується на перетині сучасних технологій, мережевих сервісів та інтерактивних платформ, створює нові можливості для професійного спілкування педагогічних працівників, забезпечує доступ до глобального досвіду та знань, а також сприяє інтенсифікації обміну педагогічними практиками.

Водночас динамічне розширення цифрових інструментів, зростання ролі медіа-грамотності та вимоги до високого рівня комунікативної гнучкості актуалізують потребу в нових моделях професійної взаємодії між учасниками освітнього процесу, які базуються на принципах відкритості, партнерства, довіри та технологічної обізнаності.

За цих умов першочерговим завданням системи підвищення педагогічної кваліфікації, професійних спільнот і управлінських структур у сфері освіти є створення умов для формування цифрової комунікативної культури педагогів, яка передбачає володіння не лише технічними навичками використання цифрових засобів комунікації, а й стратегічне

розуміння їх потенціалу для побудови ефективної взаємодії в освітньому просторі. Особливої уваги набуває розвиток таких форм професійної взаємодії, як віртуальні педагогічні спільноти, цифрові колаборативні платформи, мережеве наставництво, що дозволяють забезпечити безперервний обмін знаннями, досвідом, інноваційними ідеями та сприяють формуванню стійкої професійної ідентичності педагогів у цифровому середовищі. Саме тому дослідження процесів трансформації комунікативної взаємодії педагогів у цифровому просторі освіти є актуальною науковою проблемою, розв'язання якої сприятиме як підвищенню ефективності освітнього процесу, так і розвитку людського капіталу сучасної освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

У сучасних умовах цифровізації суспільства й модернізації освіти питання трансформації комунікативної взаємодії педагогів у цифровому освітньому середовищі набуває особливої актуальності. Наукові дослідження О. Овчарук, А. Клеби, Ю. Трещової, О. Ковальчук, Л. Линовицької, О. Пилипенко, К. Пономаренко присвячені аналізу особливостей цифрових освітніх середовищ, зокрема у контексті взаємодії між суб'єктами освітнього процесу.

Питання педагогічної комунікації у цифрових форматах висвітлюються в роботах зарубіжних дослідників, зокрема М. Алавамле, Л. М. АльТвейт, Г. Р. Аль-Сахт, Р. Джохар, Е. Елізар, Д. Анніса, які розглядають цифрові компетентності педагогів та моделі ефективної цифрової взаємодії в освітньому процесі. Значну увагу приділяється новим формам цифрової комунікації, таким як синхронна та асинхронна взаємодія, гейміфікована педагогічна комунікація, використання соціальних мереж у професійній діяльності педагогів тощо. Таким чином, аналіз останніх досліджень свідчить про зростаючу увагу наукової спільноти до питань трансформації комунікативної взаємодії педагогів у цифровому освітньому просторі.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Попри значний науковий інтерес до проблем цифрової трансформації освіти, низка важливих аспектів комунікативної взаємодії педагогів у цифровому середовищі залишається недостатньо дослідженою. Зокрема, обмежено висвітлені особливості трансформації комунікативної взаємодії педагогів у цифровому освітньому просторі, що охоплює не лише інструментальні й технологічні складники, але й змістовно-ціннісні, етичні, психологічні та культурні аспекти взаємодії. Потребують уточнення структурні компоненти здатності до комунікативної взаємодії педагогів у цифровому середовищі, а також умови, які забезпечують ефективне впровадження новітніх моделей взаємодії в освітньому просторі, що динамічно змінюється під впливом цифровізації.

Метою статті є виявлення особливостей трансформації комунікативної взаємодії педагогів у цифровому просторі освіти, а також виокремлення теоретичних і прикладних передумов розвитку здатності до такої взаємодії в умовах швидких змін цифрового освітнього середовища.

Виклад основного матеріалу. Цифрова трансформація освітнього простору суттєво змінює традиційні підходи до комунікації між педагогами, вимагаючи переходу від лінійних, інституційно обмежених форм взаємодії до відкритих, гнучких, мережевих моделей. Це зумовлено, по-перше, тим, що цифровізація освіти трансформує саму природу комунікації між педагогами, роблячи її більш динамічною, доступною та мережево-орієнтованою. Як зазначають Л. Северина, О. Здоровець, О. Беляєва [5], в умовах цифрового середовища педагогічна комунікація набуває ознак полілогу в інтерактивних платформах, де кожен учасник є не лише реципієнтом, а й генератором професійного контенту. По-друге, зростає потреба у розвитку цифрової компетентності педагогів як передумови ефективної взаємодії. На думку А. Клеби [1], цифрова комунікація не може бути зведена лише до володіння ІКТ-інструментами – вона включає здатність до конструктивної співпраці, емоційного резонансу, а також етичної та культурної рефлексії. По-третє, змінюються очікування педагогів щодо якості професійної взаємодії – від формальної до гнучкої, партнерської, заснованої на довірі та спільному створенні знань [3, 11]. В умовах освітніх змін постає запит на середовище, яке підтримує не лише інформаційний обмін, а й рефлексивне осмислення досвіду, розвиток інноваційного мислення, критичної дискусії [7, 9].

Отже, інноваційна трансформація комунікативної взаємодії полягає у зміні функцій, форматів, каналів і стратегій спілкування, що відбувається під впливом кількох детермінант, серед яких: розвиток цифрових платформ, переорієнтація освітніх процесів на гнучке навчання, розмиття меж між формальною та неформальною освітою. У нових умовах педагог виступає не лише мовцем, а й модератором, фасилітатором, куратором комунікативних процесів у цифровому середовищі [8, 12]. Тому особливої уваги серед науковців набуває дослідження здатності до комунікативної взаємодії педагогів у цифровому середовищі як складової їхньої цифрової компетентності. Аналіз наукових джерел [1, 4, 6, 10] дозволив узагальнити розуміння дослідників означеної здатності як інтегральної професійної характеристики педагога, що виявляється у його спроможності ефективно, цілеспрямовано, етично та технологічно обґрунтовано ініціювати, підтримувати й розвивати професійні комунікації з колегами, здобувачами освіти та іншими суб'єктами освітнього процесу

Структурні компоненти здатності до комунікативної взаємодії педагогів у цифровому середовищі

Компонент структури	Змістова характеристика компоненту
Технологічний	Здатність ефективно використовувати цифрові інструменти (Zoom, Google Meet, інтерактивні дошки) для професійної взаємодії
Мовленнєво-комунікативний	Уміння формулювати повідомлення відповідно до норм цифрової етики, використання мультимодальних форматів комунікації
Емоційно-психологічний	Розвинені навички цифрового емоційного інтелекту: емпатія, толерантність, підтримка в онлайн-спілкуванні
Етико-ціннісний	Усвідомлення значущості цифрової взаємодії для розвитку партнерських відносин, академічної доброчесності, колегіальності
Організаційно-рефлексивний	Здатність до саморегуляції в комунікації, планування та аналіз ефективності професійної взаємодії в цифровому просторі

з використанням цифрових засобів і платформ. Досліджувана здатність охоплює когнітивний аспект (знання цифрових інструментів та сервісів для комунікації), операційно-технологічний аспект (вміння застосовувати цифрові інструменти відповідно до цілей педагогічної взаємодії), етико-ціннісний аспект (дотримання норм академічної доброчесності, цифрового етикету, захисту персональних даних), соціально-комунікативний аспект (емпатійність, партнерська позиція, готовність до співпраці у цифровому середовищі).

Отримані результати наукового пошуку уможливили визначення структури здатності до комунікативної взаємодії педагогів у цифровому середовищі, яку представлено у табл. 1.

Таким чином, розвиток здатності до комунікативної взаємодії педагогів у контексті цифровізації освіти постає не як ізольований процес опанування технічних інструментів, а як комплексна трансформація професійної діяльності, що зумовлена низкою взаємопов'язаних передумов. Умовно їх можна класифікувати як зовнішні (системні) та внутрішні (індивідуально-професійні), що, у свою чергу, визначають глибину, динаміку та сталість змін у сфері педагогічної взаємодії у цифровому середовищі.

До зовнішніх (системних) передумов належать загальні тенденції цифрової трансформації освіти, що проявляються в стратегічних документах національного та міжнародного рівнів. Зокрема, у «Цифровій трансформації освіти і науки України» [2] проголошується необхідність впровадження цифрових рішень, які забезпечують відкритість, прозорість, інклюзивність та ефективну комунікацію між учасниками освітнього процесу. Універсальні цифрові сервіси, платформи дистанційного навчання, хмарні технології, мобільні додатки для зворотного зв'язку та електронного оцінювання створюють інфраструктурні можливості для якісної педагогічної взаємодії. Водночас, важливу роль відіграють організаційно-методичні умови на рівні закладів освіти, серед яких: наявність цифрової стратегії закладу, підтримка ІКТ-ініціатив, забезпечення педагогів обладнанням і доступом до цифрових

ресурсів, розвиток корпоративної культури відкритості та цифрової взаємодії. Саме за таких умов цифрова компетентність педагогів виходить за межі суто функціонального інструментарію і перетворюється на стійку професійну якість.

До внутрішніх (індивідуально-професійних) передумов належать насамперед сформованість мотиваційної установки педагога на постійний саморозвиток у цифровому середовищі, його здатність до самостійного освоєння цифрових інновацій, а також рефлексивна готовність до змін у звичних моделях педагогічної взаємодії. Крім того, необхідною передумовою є інтеграція цифрової комунікації в усі види професійної діяльності педагога – від планування освітнього процесу до взаємодії зі всіма його учасниками, участі в педагогічних консиліумах, науково-методичних об'єднаннях, мережових професійних обмінах. Таким чином, здатність педагога до комунікативної взаємодії в цифровому середовищі набуває статусу наскрізної, що пронизує всі рівні професійної діяльності та є важливим чинником забезпечення якості освіти.

Отже, передумови розвитку у педагогів здатності до комунікативної взаємодії в цифровому середовищі охоплюють широкий спектр впливів – від державної освітньої політики до особистісних установок педагога, що в сукупності забезпечують становлення якісно нового формату педагогічної діяльності. Усвідомлення цих передумов є ключовим кроком до побудови ефективної стратегії розвитку цифрової культури в освітньому середовищі.

Таким чином, проведена робота дозволила сформулювати наступні **висновки**. Інноваційна трансформація комунікативної взаємодії педагогів у цифровому просторі освіти є системним процесом, що охоплює зміну функціональних, ціннісних і технологічних аспектів професійного спілкування. Здатність до комунікативної взаємодії постає як ключова складова цифрової компетентності педагога, що включає технологічний, етико-ціннісний, емоційно-психологічний, мовленнєво-комунікативний та організаційно-рефлексивний компоненти. Визначено, що розвиток досліджуваної здатності

залежить від низки внутрішніх і зовнішніх чинників, зокрема від стану цифрової освітньої інфраструктури, наявності системної підтримки професійного розвитку та особистісної готовності педагогів до прийняття змін.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Клеба А.І. Інформаційно-цифрова компетентність майбутніх педагогів закладів вищої освіти. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2020. № 68, Т. 2. С. 24-27. DOI <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2020.68-2.4>
2. МОН України. Концепція цифрової трансформації освіти і науки: МОН запрошує до громадського обговорення. URL: <https://mon.gov.ua/news/kontseptsiya-tsifrovoi-transformatsii-osviti-i-nauki-mon-zaproshue-do-gromadskogo-obgovorenniya>
3. Овчарук О. В. Інструменти ефективної комунікації учнів та вчителів у цифровому освітньому середовищі: результати онлайн-дослідження. *Нові технології навчання*. 2024. Вип. 98. С. 148–156. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/742749/1/Овчарук%20стаття%20НТН%20148-156.pdf>
4. Опис цифрової компетентності педагогічного працівника. Проект. Розроблено на виконання Наказу МОН України № 38 від 15 січня 2019 року/ Морзе Н.В. та ін. Київ: 2019, 53 с. URL: <https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/27905/1/digital%20comp%20teacher%20Morze.pdf>
5. Северина Л., Здоровець О., Бєляєва О. Цифрова трансформація освіти. *Педагогічні науки та освіта*. 2023. Вип. XLIV–XLV. С. 76-83.
6. Alawamleh M., Al-Twait L. M., Al-Saht G. R. The effect of online learning on communication between instructors and students during Covid-19 pandemic. *Asian Education and Development Studies*. 2020. 11(2), P. 380–400. URL: <https://doi.org/10.1108/aeds-06-2020-0131>.
7. Cabanero J. E., Granil Ch. S., Caro R.V. The Emerging Concept of the Digital Pedagogy. *International Journal of Academic Pedagogical Research*. 2022. Vol. 6, Issue 4. P. 63-67. URL: https://www.researchgate.net/publication/366840820_The_Emerging_Concept_of_the_Digital_Pedagogy
8. Gierhart A. R. Digital pedagogy in dialogue: Student teaching during COVID-19. *Journal of Pedagogical Research*. 2023. Vol. 7, Issue 1. URL: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1381360.pdf>
9. Haleem A., Javaid M., Qadri M., Suman R. Understanding the role of digital technologies in education: A review. *Sustainable Operations and Computers*. 2022. Vol. 3. P. 275-285. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2666412722000137>
10. Lukianova L., Ovcharuk O. Information Literacy and Digital Inclusion: Challenges of the Modern Information Educational Environment in Ukraine. From Digital Divide to Digital Inclusion. *Lecture Notes in Educational Technology*. Springer, Singapore. 2023. URL: https://doi.org/10.1007/978-981-99-7645-4_25.
11. Lundtofte T. E., Grønning A. Making sense of digital communication between students, parents, and school leaders. *SAGE Journals*. 2024. URL: <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/20436106241255663>
12. Seng Chee Tan, Voogt J., Tan L. Introduction to digital pedagogy: a proposed framework for design. *Pedagogies*. 2024. Vol. 19. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/1554480X.2024.2396944#d1e159>